

Patriotyzm u dzieci i młodzieży

Patriotyzm może wydawać się ostatnimi czasy dość kontrowersyjnym pojęciem. Z jednej strony młodzi ludzie są zachęcani do szerokiej integracji, chociażby z narodowościami Unii Europejskiej, co prowadzi do patriotyzmu globalnego. Dla innych równie ważna jest identyfikacja ze swoją małą ojczyzną, czyli patriotyzm w tym najwęższym znaczeniu, patriotyzm lokalny. Zaczniemy jednak od początku...

Definicje pojęcia

Słowo patriotyzm pochodzi od greckiego „patriates” oznaczającego rodaka, ziomka¹. W znaczeniu ogólnym **patriotyzm** oznacza umiłowanie ojczyzny jako miejsca zamieszkania lub/i pochodzenia. Patriotyzm to stała postawa charakteryzująca się pewnymi cechami. Encyklopedia Psychologii definiuje postawy jako tendencje do pozytywnego lub negatywnego reagowania na dany obiekt, może to być przedmiot, osoba czy też wydarzenie.² W tym ujęciu patriotyzm to pozytywne reagowanie na wartości ojczyzny.

Ojczyznę natomiast definiuje się jako kraj uważany przez człowieka jako jego własny ze względu na to, że się w nim urodził, mieszkał tam przez dłuższy czas, lub też czuje się z nim emocjonalnie związany z powodu pochodzenia, rodzinnych związków bądź też przywiązania do pewnych wartości. Pojęcie ojczyzny zawsze odnosi się do określonego terytorium. Z miejscem tym wiążą się doświadczenia jednostki, mieszkają tam jego rodacy, jest to miejsce ważnych dla jednostki wydarzeń, które ponadto wiążą się z pamiątkami uważanymi w danej zbiorowości za święte. Ojczyzna jest też kolebką i ośrodkiem rodzimej kultury.³

Ideologiczną podstawę patriotyzmu stanowią założenia społeczno-filozoficzne określające punkt widzenia na rozwój jednostki, narodu i państwa polskiego wraz z jego historią i kulturą. Można więc powiedzieć, że jest to dialektyczny punkt widzenia ojczyzny

¹ Gruca H., *Słownik pojęć i terminów związanych z przedmiotem wiedza o społeczeństwie*, Kraków 1992, s. 46.

² Szewczuk W., (red.), *Encyklopedia Psychologii*, Warszawa 1998, s. 425.

³ Wojnowski J., (red.), *Wielka Encyklopedia PWN*, t.19, Warszawa 2004, s. 399.

w szerokim pojęciu, chodzi tu o kontekst całokształtu uwarunkowań społeczno-historycznych i uwarunkowań kulturalnych.⁴

Swoistym zagrożeniem dla tożsamości narodowej staje się proces globalizacji. Jest to proces charakterystyczny dla świata ostatnich czasów, a jego cechą charakterystyczną jest osłabienie ograniczeń geograficznych uprzednio determinujących formy organizacji społecznej i kulturowej oraz wzrost świadomości tej erozji ograniczeń. Największym i najbardziej spektakularnym następstwem procesu globalizacji jest integracja kulturowa. W skali światowej prowadzi ona do mega integracji, a równoległe również do kontrreakcji w postaci dążenia do utrzymania tożsamości narodowej, etnicznej, regionalnej i lokalnej.⁵

Proces ten silniej dotknął Polskę z chwilą, gdy nasz kraj wstąpił do Unii Europejskiej. Spowodowane jest to przede wszystkim celami, jakie stawia sobie UE. Jest to głównie sprzyjanie trwałemu i zrównoważonemu postępowi społecznemu i gospodarczemu państw członkowskich poprzez tworzenie obszaru bez granic wewnętrznych, umacnianie spójności społecznej i gospodarczej, jak również przez ustanowienie unii gospodarczej i walutowej. Poza tym celem Unii jest też zapewnienie tożsamości na arenie międzynarodowej poprzez wdrażanie wspólnej polityki gospodarczej, obronnej, oraz poprzez wzmacnianie ochrony praw i interesów obywateli państw członkowskich na skutek ustanowienia obywatelstwa Unii, które posiada każdy obywatel państwa członkowskiego.⁶ Te założenia UE wraz z praktycznie nieograniczoną możliwością podróżowania po krajach członkowskich, zamieszkiwania w nich i pracowania powodują zacieranie wewnętrznych granic państw członkowskich. Uaktywnia się proces globalizacji, a to w kolei sprzyja tworzeniu się **patriotyzmu globalnego**.

Przeciwwagą do patriotyzmu globalnego jest **patriotyzm lokalny**. W tym sensie ojczyzną może być każdy region, okolica, miasto, do której jednostka jest przywiązana. Właśnie w tym wypadku mówi się o patriotyzmie lokalnym i ojczyźnie prywatnej.⁷

W dalszej części chciałabym jeszcze przytoczyć definicję pojęcia **patriota**. Jest to osoba, która nie tylko darzy szacunkiem państwo, ale i osoby w nim rządzące, jego język, historię i kulturę. Dotyczy to konkretnego terytorium, państwa czy też regionu, a pożywką dla patriotyzmu są wizje krajobrazu.⁸

⁴ Iniewski F., *Ogólne prawidłowości wychowania patriotycznego uczniów w szkole*, Warszawa 1985, s. 7.

⁵ Chmaj. M, Sokół W., (red.), *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, Toruń 2001, s. 96.

⁶ Ibidem, s. 398

⁷ Wojnowski J., (red.), *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 20, Warszawa 2004, s. 380.

⁸ Scruton R., *Słownik myśli politycznej*, Poznań 2002, s. 275

Niestety bardzo często zdarza się, że młodzież nie jest zainteresowana własnym dziedzictwem kulturowym, a nawet je lekceważy. Jednym z dowodów na to jest chociażby fakt, że członkami zespołów folklorystycznych są przede wszystkim osoby starsze.⁹

Kształtowanie się poczucia patriotyzmu dzieci i młodzieży

Pojawienie się zdolności do myślenia abstrakcyjnego powoduje dalszy, niezwykle ważny przełom w rozwoju moralnym. Młody człowiek w okresie adolescencji, zaczyna rozumieć pewne pojęcia abstrakcyjne, czy to odnoszące się do pojęć oderwanych, takich jak dobro, godność, honor, czy też pojęcia zborowe, jak na przykład ojczyzna. Młodzież zaczyna się więc identyfikować z większą grupą, między innymi z ojczyzną, ale również z jej sformalizowanymi regułami moralnymi, jak normy prawne.¹⁰

Nie bez znaczenia jest również to, że na okres młodości przypada postkonwencjonalny poziom rozwoju moralnego. Moralność jest tutaj zinternalizowana, a nie oparta o cudze standardy. Autonomicznie ujmowane są zasady moralne.¹¹ Autentyczne poczucie przynależności narodowej i więzi narodowej, które posiadają znamiona postawy zautonomizowanej, a nie jedynie odwzorowywanej w zewnętrznych zachowaniach, pojawia się z reguły między 12 a 14 rokiem życia.¹²

Podobnie jak inne postawy moralne, tak też patriotyzm może kształtować się w dorastającym dziecku bez dokonywania specjalnych zabiegów wychowawczych ze strony rodziny czy szkoły. Poczucie patriotyzmu może pojawić się poprzez fakt wrastania w kulturę środowiska, w którym się mieszka. Następuje to poprzez przeżywanie nadarzających się w rzeczywistości bądź tylko odtwarzanych sytuacji oraz gromadzenie się doświadczeń. Utrwała to doświadczenie osobnicze decydujące o jakości postaw.¹³ Tak więc patriotyzm może tworzyć się samodzielnie przy odpowiednich warunkach zewnętrznych, budzenie tej postawy może być też stymulowanie poprzez wkład na przykład rodziców.

Duże znaczenie w kształtowaniu się postaw patriotycznych ma również miejsce, w którym młody człowiek się wychowuje. Znajdujące się w nim ruiny zamków, stare kościoły, pomniki bohaterów narodowych czy też istniejące tam legendy i pamięć o ważnych dla tego miejsca wydarzeniach, mogą kształtować historyczną świadomość dzieci

⁹ Bednarek S., Omelaniuk A., *Raport o stanie kultury wiejskiej w Polsce*, Wrocław 1997, s. 100.

¹⁰ Szewczuk W. op. cit., s. 751

¹¹ Harwas-Napierała B., Trempała J., *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, Warszawa 2000, s. 188.

¹² Muszyński H., *Rozwój moralny*, Warszawa 1987, s. 160

¹³ Kotłowski K. *Rzecz o wychowaniu patriotycznym*, Wrocław 1974, s. 56.

i młodzieży, a przez to ułatwiają im identyfikację z narodem.¹⁴ Ma to tym większe znaczenie, że patriotyzmu nie można uczyć się od razu w jego najszerszym znaczeniu. Należy zacząć od kształtowania pozytywnej postawy młodego człowieka wobec jego najbliższego otoczenia, a więc rodziny oraz środowiska lokalnego wraz z całym jego bogactwem kulturowym oraz krajobrazowym, mówiąc o środowisku lokalnym mamy tu na myśli miasto, wieś, powiat, region, czyli tak zwane małe ojczyzny.¹⁵

Wpływ na rozwój patriotyzmu u dzieci i młodzieży ma również rodzina, szczególnie jeśli jest to rodzina trzypokoleniowa.¹⁶ Dziadkowie mieszkający razem z wnukami mają przemożny wpływ na ich rozwój, również na rozwój moralny. W takiej sytuacji to właśnie dziadkowie są skarbnicą wiedzy dotyczącej historii, obyczajów i tradycji. Przekazują oni dzieciom swój stosunek do ojczyzny pomagając im w ten sposób budować własną tożsamość narodową.

Kształtowanie postaw patriotycznych w czasie zajęć szkolnych może mieć różną postać. Niektórzy nauczyciele doszli do wniosku, że nie wystarczy w tych działaniach oprzeć się jedynie na pośrednim przekazie werbalnym. W takiej sytuacji niezbędne są samodzielność i spotkanie. Wykorzystać można do tego chociażby wyjścia do teatru czy kina, spotkania z ciekawymi ludźmi. Ważne jest też kształtowanie umiejętności czytania i rozumienia dzieł literackich. Poprzez tym podobne doświadczenia jest duża szansa na wytworzenie w uczniu warunków do tego, że dojrzeje on do ważnych i trudnych prawd. Chodzi tu przede wszystkim o dobro, prawdę, wierność, tolerancję, umiejętność poruszania się w świecie wartości, szacunek dla tradycji, a także co ważne w niniejszych rozważaniach, miłość do ojczyzny.¹⁷

Podsumowując można stwierdzić, że rozwój patriotyzmu przebiega dwubiegunowo. Po pierwsze dziecko przyswaja sobie informacje, przekonania i wzory zachowań ze środowiska społecznego, w którym żyje. Są to doświadczenia zdobyte poprzez identyfikowanie się z bliskimi osobami. Drugi biegun budowy postawy patriotyzmu to doświadczenia płynące z przynależności do własnej grupy etnicznej i kontakty z nią. Pod wpływem tych doświadczeń, a na podstawie doświadczeń wyniesionych z własnego środowiska, jednostka kształtuje osobisty, zautonomizowany stosunek do własnego narodu, a przez to postawę patriotyzmu.¹⁸

¹⁴ Ibidem, s. 68.

¹⁵ Ryll L., (red.), *Patriotyzm-służba-tradycja. II forum dyskusyjne*, Warszawa 2002, s. 54.

¹⁶ Harwas-Napierała B., Trempała J., op. cit., s. 189.

¹⁷ Bajkowski T., Sawicki K., (red.), *Tożsamość osobowa a tożsamości społeczne*, Białystok 2001, s. 20.

¹⁸ Muszyński H., op. cit. s. 161-162.

Bibliografia:

1. Bajkowski T., Sawicki K., (red.), *Tożsamość osobowa a tożsamości społeczne*, Białystok 2001, Trans Humana.
2. Bednarek S., Omelaniuk A., *Raport o stanie kultury wiejskiej w Polsce*, Wrocław 1997, Wydawnictwo Dolnośląskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturowego.
3. Chmaj. M, Sokół W., (red.), *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, Toruń 2001, Wydawnictwo Adam Marszałek.
4. Gruca H., *Słownik pojęć i terminów związanych z przedmiotem wiedza o społeczeństwie*, Kraków 1992.
5. Harwas-Napierała B., Trempała J., *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, Warszawa 2000, Wydawnictwo Naukowe PWN
6. Iniewski F., *Ogólne prawidłowości wychowania patriotycznego uczniów w szkole*, Warszawa 1985, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
7. Kotłowski K. *Rzecz o wychowaniu patriotycznym*, Wrocław 1974, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
8. Muszyński H., *Rozwój moralny*, Warszawa 1987, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
9. Ryll L., (red.), *Patriotyzm-służba-tradycja. II forum dyskusyjne*, Warszawa 2002, Horyzonty.
10. Scruton R., *Słownik myśli politycznej*, Poznań 2002, Zysk i S-ka.
11. Szewczuk W., (red.), *Encyklopedia Psychologii*, Warszawa 1998, Fundacja Innowacja.
12. Wojnowski J., (red.), *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 19, Warszawa 2004, Wydawnictwo Naukowe PWN.
13. Wojnowski J., (red.), *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 20, Warszawa 2004, Wydawnictwo Naukowe PWN.